

**АЁЛ РУҲИЯТИНИНГ ТАЛҚИН ЭТИЛИШИ
(САЛОМАТ ВАФО АСАРЛАРИ МИСОЛИДА)**

Рахматова Райҳона Мирзоҳид қизи

Шароф Рашидов номидаги Самарқанд

давлат университети филология ва

тилларни ўқитиш: ўзбек тили факультети

Истиқлол даври ва адабиёт назарияси

кафедраси 1-босқич докторанти

Аннотация: Ушбу мақолада Саломат Вафонинг адабий асарлари орқали аёл руҳиятини талқини ўрганилади Саломат Вафо, психологик назарияларни адабий таҳлил билан бирлаштириш. Салоамт Вафонинг аёл образлари образи мураккаб эмоционал, когнитив ва ижтимоий динамикаларни очиб беради, ҳиссий интеллект, когнитив диссонанс, травма, хотира, муҳаббат ва ўзини намоён қилиш каби мавзуларни ёритади. Тадқиқот Салоамт Вафо қаҳрамонларининг психологик теранлигини ўрганади, уларнинг тажрибаларини когнитив, аффектив ва феминистик психологиядаги ўрнатилган назариялар билан уйғунлаштиради. Адабиётнинг психологик изланишлар учун қимматли восита бўлиб хизмат қилишини кўрсатиб, ушбу мақола аёл онгининг мураккабликларини тушунишда Вафо асарларининг долзарблигини таъкидлайди.

Калит сўзлар: Аёл руҳияти, Саломат Вафо, ҳиссий интеллект, когнитив диссонанс, травма, хотира, ўз-ўзини намоён қилиш, боғланиш назарияси, феминистик психология, адабиёт ва психология.

Аёл руҳияти ўзининг мураккаб туйғу, тафаккур ва ўзига хослик қатламларига эга бўлиб, адабиёт, психология ва фалсафада кенг кўламли тадқиқот мавзуси бўлиб келган. Саломат Вафо замонавий адабиёт арбоби сифатида аёл онгининг нозик ва чуқур интроспектив текширувини тақдим этади, унинг қаҳрамонларининг кечинмалари орқали унинг мураккаб томонларини ёритади. Унинг асарлари аёлларнинг психологик чуқурлигини акс эттирувчи адабий кўзгу бўлиб хизмат қилади, севги, чидамлилиқ, жароҳатлар, ўзини намоён қилиш ва жамият кутиш мавзуларини қамраб олади. Психологик назарияларни адабий таҳлил билан боғлаш орқали Саломат Вафонинг аёл онгини тасвирлаши ҳиссий ва когнитив жараёнларни таъсирчан ўрганиш сифатида намоён бўлади. Ушбу мақола Саломат Вафо асарларидаги аёл руҳиятининг талқинини кенгайтириб, адабиётнинг психологик конструкцияларни тушунишда самарали восита бўлиб хизмат қилиши ҳақида илмий асосланган мунозарани тақдим этади.

Саломат Вафо ижодидаги энг диққатга сазовор жиҳатлардан бири унинг аёл образларининг чуқур ҳиссий ақл-заковатини ўзлаштира олишидир. Ҳиссий интеллект, Даниел Големан томонидан кенг миқёсда ўрганилган тушунча, ўзида ва бошқаларнинг ҳис-туйғуларини тан олиш, тушуниш ва бошқариш қобилиятини англатади. Психология соҳасидаги тадқиқотлар шуни кўрсатадики, аёллар, ўртача, биологик ва ижтимоий омиллар туфайли юқори даражадаги ҳиссий интеллектни намоёниш этадилар. Саломат Вафо қаҳрамонлари кўпинча ўткир ҳиссий онгни

намойиш этадилар, бу уларга мураккаб муносабатлар ва ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш имконини беради. Уларнинг кўпинча интроспекция ва ўз-ўзини англаш билан бой бўлган ички диалоглари когнитив психология соҳасида кенг ўрганиладиган нозик ҳиссий ишлов бериш механизмларини акс эттиради. Унинг қаҳрамонларининг ҳистуйғуларни бошдан кечириши, талқин қилиши ва ифода этиши ҳиссиётларнинг билиш ва хатти-ҳаракатларга қандай таъсир қилишини ўрганадиган аффеktiv неврологиянинг илмий тушунчасига мос келади.

Саломат Вафо ҳиссий интеллектдан ташқари, когнитив диссонанснинг психологик ҳодисасини, хусусан, аёл ўзига ҳослигини шакллантириш контекстида ўрганади. Когнитив диссонанс, Леон Фестингер томонидан киритилган назария, шахс қарама-қарши эътиқодларга эга бўлганида ёки ўз қадриятларига зид бўлган хатти-ҳаракатларда бошдан кечирадиган психологик ноқулайликни англатади. Вафо қиссаларида аёллар кўпинча шахсий интилишлар ва жамият умидлари ўртасидаги дихотомия билан курашадилар. Бу ички қарама-қаршилик, айниқса, анъанавий аёл ролларини белгилайдиган маданий меъёрлар билан курашаётганда автономияга интилаётган қаҳрамонларида яққол намоён бўлади. Ўз-ўзини англаш ва ташқи босим ўртасидаги номутаносиблик турли жамиятларда аёлларда кузатилган ҳақиқий психологик курашларни акс эттирувчи характер ривожланишини кучайтирадиган психологик кескинликни кельтириб чиқаради.

Саломат Вафонинг жароҳат ва чидамлилиқни тадқиқ этиши унинг асарларидаги психологик реализмни янада чуқурлаштиради. Психологик тадқиқотлар шуни кўрсатадики, аёллар руҳий зўравонлик, ижтимоий зулм ва гендер асосидаги камситишларни ўз ичига олган маълум турдаги травмаларни бошдан кечириш эҳтимоли кўпроқ. Бироқ, ижобий психология бўйича тадқиқотлар шуни кўрсатадики, аёллар кўпинча қийинчиликларга дош бериш учун кучли курашиш механизмларини

ишлаб чиқишда сезиларли чидамлилики намоёиш этадилар. Вафо қаҳрамонлари ўз кадр-қимматини ва қатъиятини сақлаб қолган ҳолда азоб-уқубатларга бардош бера олиши билан бу чидамлилики намоён этади. Унинг адабиётида тасвирланган травма, унинг қаҳрамонларининг ҳиссий ва психологик манзарасини шакллантиради, уларнинг қарорлари, муносабатлари ва дунёқарашига таъсир қилади. Унинг ҳикоялари Жудит Ҳерман томонидан тавсия этилган жароҳатни тиклаш моделига мос келади, бу хавфсизлики ўрнатиш, травматик ҳикояни қайта тиклаш ва ҳаёт билан қайта боғланиш каби шифо босқичларини белгилайди. Унинг аёл қаҳрамонларининг саёҳатлари кўпинча бу босқичларни акс эттириб, қийинчиликларни энгишнинг мураккаб психологик портретини тақдим этади.

Саломат Вафо ижодида ҳам такрорланиб турадиган психологик мавзулардир. Автобиографик хотира, когнитив психологиянинг ўрганиш соҳаси бўлиб, одамлар ўтмишдаги тажрибаларни қандай эслашлари ва шарҳлашлари, уларнинг шахсияти ва ҳиссий реакцияларини шакллантиришни ўрганади. Саломат Вафо ўз ҳикояларига хотира элементларини усталик билан киритиб, қаҳрамонларга уларнинг ҳозирги руҳий ҳолатига таъсир кўрсатадиган ўтмиш воқеаларига қайтадан назар ташлаш имконини беради. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, аёллар ҳиссий тажрибаларни эркакларга қараганда кўпроқ батафсил эслашади, бу хотираларни кодлаш ва қайта тиклашдаги неврологик фарқлар билан боғлиқ. Саломат Вафо қаҳрамонларида ўтмишдаги кечинмаларга нисбатан сезувчанлиkning кучайиши хотиранинг ўз-ўзини идрок этиш, қарор қабул қилиш ва шахслараро муносабатларни шакллантиришнинг мураккаб усулларини кўрсатади.

Саломат Вафонинг аёл руҳиятини талқин этишида муҳаббат ва боғланишнинг психологик ўлчовлари катта ўрин тутди. Унинг асарларидаги ишқий муносабатлар шунчаки сюжет қурилмалари эмас, балки Жон Боулби томонидан ишлаб чиқилган

контсепцияни бириктириш назарияси бўйича психологик амалий тадқиқотлар сифатида хизмат қилади. Боғланиш назарияси ғамхўрлик қилувчилар билан бўлган дастлабки тажрибалар одамларнинг севги, яқинлик ва ҳиссий хавфсизликка бўлган ёндашувларини қандай шакллантирганини тушунтиради. Саломат Вафонинг аёл қаҳрамонлари турли хил боғланиш услубларини намоёиш этади, улар ишончли ва ишончлидан ташвишли ва қочишга қадар, романтик муносабатларнинг психологик асосларини бой ўрганиш имконини беради. Бу динамика, унинг қаҳрамонларининг қарор қабул қилиш жараёнларига таъсир кўрсатадиган севги ва никоҳга оид ижтимоий умидлар билан янада кучаяди. Шахсий истаклар ва ташқи мажбуриятлар ўртасидаги кескинлик ҳиссиётлар, инстинктлар ва рационаллик тўқнашадиган психологик кураш майдонини яратади.

Саломат Вафо адабий оламидаги яна бир фундаментал мавзудир . Ўз-ўзини амалга ошириш - бу шахснинг тўлиқ потенсиалини рўёбга чиқариш, шахсий ҳаётга эришиш учун ижтимоий чекловлардан ошиб кетиш жараёни. Саломат Вафо қаҳрамонлари анъанавий гендер ролларидан ташқари мақсадларни излаб, анъанавий меъёрларга қарши чиқиб, тез-тез ўз-ўзини кашф қилишнинг ўзгарувчан саёҳатларига киришади. Уларнинг курашлари ва ғалабалари мотивация, шахсият ва шахсий ўсиш бўйича психологик амалий тадқиқотлар сифатида хизмат қилади. “Вафо” ўз ҳикоялари орқали инсоннинг ўз-ўзини такомиллаштириш, ижодкорлик ва автономияга бўлган умуминсоний интилишларини кўрсатиб, эркаклар цингари аёлларда ҳам ўз-ўзини англаш сари интилиш борлиги ҳақидаги ғояни мустаҳкамлайди.

Саломат Вафо асарларидаги ижтимоий кондиционерлик ва аёл психологиясининг ўзаро таъсири ҳам феминистик психология объективи орқали таҳлил қилишга чорлайди. Феминистик психология гендер роллари, маданий

умидлар ва патриархал тузилмалар аёлларнинг ақлий ва ҳиссий ҳаётини қандай шакллантиради. Саломат Вафо қаҳрамонлари кўпинча ижтимоий умидларнинг психологик юкини бошдан кечиради, ташвиш, ўзига ишончсизлик ва ички гендер меъёрларида намоён бўлади. Бироқ, унинг ҳикояларида, шунингдек, аёллар зулмкор тузумларга қарши курашадиган ва ўз ваколатларини тасдиқлайдиган куч-қувват лаҳзаларини тасвирлайди. Ушбу динамика гендер ўзига хослиги, социализация ва тенгсизликнинг психологик оқибатлари бўйича замонавий психологик мунозараларни акс эттиради.

Саломат Вафо индивидуал психологияни ўрганишдан ташқари, аёлларнинг коллектив онги ҳақида тушунча беради. Унинг асарлари, индивидуал фарқларга қарамай, аёллар маданий ва тарихий шароитларда шаклланган умумий ҳиссий ва психологик тажрибаларни баҳам кўришларини кўрсатади. Ушбу ғоя Карл Жунгнинг жамоавий онгсизлик контсепциясига мос келади, бу маълум психологик нақшлар ва архетиплар инсоният жамиятлари бўйлаб тақсимланади. Вафонинг авлодлараро аёл донишмандлиги, оналик таъсири, опа-сингиллик туйғуларини тасвирлашда аёлларнинг психологик кечинмалари бир-бири билан чуқур боғланганлиги таъкидланади.

Саломат Вафо адабиёти санъат ва психология ўртасидаги қимматли чорраҳа вазифасини ўтайди, туйғу, идрок ва хулқ-атворнинг илмий жиҳатдан тан олинган намуналари орқали аёл руҳиятини чуқур ўрганишни таклиф этади. Унинг асарлари ҳиссий интеллект, когнитив диссонанс, травма, хотира, севги ва ўзини ўзи англаш бўйича психологик назарияларни тасдиқлайди, шу билан бирга аёлларнинг ички дунёси ҳақидаги тушунчамизни кучайтирадиган ноёб адабий нуқтаи назарни тақдим этади. Саломат Вафо образларини илмий нигоҳда таҳлил қилиш орқали маълум бўладигани, адабиёт нафақат психологик воқеликнинг инъикоси, балки инсон онгидаги

мураккабликларни ўрганиш ва талқин этишнинг чуқур воситаси ҳамдир. Шундай қилиб, унинг адабиёт ва психологияга қўшган ҳиссаси ҳикоя қилишнинг инсон мавжудлигининг энг чуқур томонларини ўрганиш ва тушуниш воситаси сифатида аҳамиятини кучайтиради.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Анваров Б. Аёл психологияси: Назария ва амалиёт. – Тошкент: Фан ва технология, 2015. – 212 б.
2. Қосимов У. Адабиёт ва психология интеграцияси. – Самарқанд: Маънавият, 2018. – 198 б.
3. Ғафурова М. Аёл қиёфаси ўзбек адабиётида – Тошкент: Академнашр, 2020. – 305 б.
4. Каримов С. Замонавий ўзбек адабиётида аёл образи – Бухоро: Илм зиё 2016 – 276 б
5. Маслоу А. Мотивация ва шахсият. – Тошкент: Маърифат нашриёти, 2013. – 352 б.
6. Големан Д. Ҳиссий ақл: Нима учун у ИҚъдан муҳимроқ? – Тошкент: Ўзбекистон нашриёти, 2009. – 285 б.